

פרק ב

קריאת שמות למזבח העולה

טעמים, ואני ליישב פשוטו ושמועו של מקרא באתי".

נמצא שאמנם חז"ל דרשו את הפסוק והסבירו שהקב"ה קרא ליעקב אל, אך רש"י מעדיף לפרש את הפסוק לפי פשוטו של מקרא, שיעקב קרא למזבח 'אל אלוהי ישראל', על שם הנס שעשה לו הקב"ה כשהציל אותו מידי עשיו.

גם הרשב"ם (שם) מפרש לפי פשוטו של מקרא, כדרכו, אלא שהוא מוסיף על דברי רש"י ומסביר שנתנית השם למזבח על שם ההצלה שהציל הקב"ה את יעקב, הרי היא ממש כמו נתנית השמות אליעזר או עמנואל לאדם, שאלו שמות המבטאים את העזרה (אלי - עזר) ואת ההשגחה והקרבה של ה' לאדם (עמנו - אל); וכן פירש גם הרמב"ן שם.

מסתבר לומר, שהתרגומים חששו לתרגם לפי שיטה זו, משום שהדבר נראה כהגשמה, לקרוא למזבח "אל". אבל הראשונים לא חששו לכך, והם מסבירים את הדבר, כמו רש"י שכתב במפורש ש"לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל", אלא שהוא רק נקרא כך על שמו של הקב"ה, כדי להזכיר את הנס שעשה.

ב. "ה' ניסיו"

הפעם השנייה שמזבח העולה נקרא בה בשם, מתרחשת לאחר המלחמה שישראל נלחמו עם עמלק ברפידים. מלחמה זו היא המלחמה הראשונה של ישראל לאחר יציאת מצרים. מי שניהל מלחמה זו בשדה הקרב הוא יהושע בן נון, תלמידו של משה רבנו, ולאורך המלחמה כולה, ישב משה רבנו והרים ידיו, ובהרמת ידיים זו הייתה תלויה ועומדת הצלחתם של ישראל בשדה הקרב.¹ נמצא שאף שמלחמה זו מתנהלת כל כולה כדרך המלחמות בדרך הטבע, הרי שהפן הניסי מודגש בה בתפילתו של משה רבנו.² ואכן, מיד לאחר ניצחון ישראל, בנה משה מזבח וקרא לו ה' ניסיו, ככתוב: "וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' נִסְיִי".

אחד הדברים המופלאים שמצאנו במזבח העולה, הוא קריאת השם שגדולי האומה קוראים למזבח, לאחר אירועים והתרחשויות שונות שאירעו לעם ישראל ככלל, או להם בפרט. בכל מקרה השם שניתן למזבח הוא שם שונה, המבטא את ההשגחה האלוהית שהתגלתה באותו מאורע. פעמים שנתנית השם למזבח באה להזכיר לדורות עולם נס שאירע במקום ההוא, וכדלהלן.

א. "אל אלוהי ישראל"

מזבח העולה הראשון שנקרא בשם הוא המזבח שבנה יעקב בשכם. מזבח זה נבנה לאחר שיעקב אבינו נפגש עם עשיו וצבאו, בשעה שחזר לארץ, לאחר שהייה ארוכה בחון אצל לבן הארמי. מפגש זה, שיעקב חשש שיתפתח למלחמה - עבר בשלום. יעקב אבינו התיישב בעיר שכם, קנה שם אדמה מבני חמור אבי שכם, ובנה שם מזבח, ככתוב (בראשית לג, כ): "וַיֵּצֵב שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל".

אונקלוס מתרגם פסוק זה: "ואקים תמן מדבח ופלח עלוהי קדם אל אלהא דישראל", כלומר, יעקב בונה מזבח ומתפלל עליו לפני אל אלוהי ישראל. גם תרגום יונתן מתרגם: "וַאֲקִים תַּמָּן מִדְּבַחָא וְתַמָּן יְהֵב מַעֲשְׂרֵיָא דְאַפְרִישׁ מִן כָּל דִּילֵיהּ קָדָם אֵל אֱלֹהֵא דִישְׂרָאֵל", כלומר, יעקב בונה מזבח, ומפריש עליו מעשרות, לפני אל אלוהי ישראל.

יש לציין, שהפירוש של התרגומים אינו פשט הפסוק, פירוש לפי הפשט מצינו אצל הראשונים. רש"י כותב: "ויקרא לו אל אלהי ישראל - לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל, אלא על שם שהיה הקדוש ברוך הוא עמו והצילו קרא שם המזבח על שם הנס, להיות שבחו של מקום נזכר בקריאת השם, כלומר מי שהוא אל הוא הקב"ה הוא לאלהים לי שמי ישראל... ורבותינו דרשוהו שהקב"ה קראו ליעקב אל. ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע, מתחלקים לכמה

2. דברי תרגום יונתן (שמות יז, יא): "וַיִּקְרָא כֹד זָקִיף מֹשֶׁה יְדוֹי בְּצִלּוֹי וּמִתְגַּבְּרִין דְּבֵית יִשְׂרָאֵל וְכֹד הָוָה מְנַח יְדוֹי מִן לְמַצְלֵיָא וּמִתְגַּבְּרִין דְּבֵית עַמְלֶק" - שהרמת הידיים היא הרמת ידיים בתפלה ותחנונים לפני ה' יתברך.

1. וכדברי המשנה (ראש השנה ג, ח): "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל - וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לך: כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים - היו מתגברים, ואם לאו - היו נופלין...".

וחצי שבט המנשה שהתגוררו בעבר הירדן המזרחי. זאת לאחר שבני עבר הירדן המזרחי בנו מזבח על הירדן, ובני שאר השבטים פירשו מעשה זה כמרידה וכמעילת מעל בה³. אולם בני גד, ראובן וחצי שבט המנשה הבהירו, שהסיבה שבנו מזבח אינה למרוד ח"ו בה, ואין הם מתכוונים להקריב על מזבח זה קרבנות, שהרי אסור להקריב קרבנות מחוץ למשכן, מדין שחוטי חוץ, אלא נהפוך הוא, הסיבה שבנו מזבח היא להזכיר לבניהם את הברית והמחויבות שלהם לקב"ה, דבר שחששו שיישכח במשך השנים מפאת ריחוקם מהמשכן - מרכז השראת השכינה ומקום התכנסות שבטי ישראל. כתוצאה מחוסר ההבנה שנוצרה, וכדי למנוע הישנותו של מקרה כזה, שכמעט והוביל למלחמה פנימית בתוך עם ישראל, החליטו בני עבר הירדן המזרחי לקרוא למזבח בשם 'עד', על שם תפקידו: להעיד על אמונתם ומחויבותם לה', ושאינן ככוונתם למרוד בו ח"ו.

אמנם, הפסוק המתאר את קריאת השם למזבח חסר את שם המזבח: "וַיִּקְרְאוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד לְמִזְבֵּחַ כִּי עֵד הוּא בֵּינֵינוּ כִּי ה' הָאֱלֹהִים" (יהושע כב, לד), אך כל המפרשים מסכימים כי צריך לקרוא את הפסוק כאילו כתובה בו המילה 'עד', שהוא שמו של המזבח: "ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח עד, כי עד הוא...". המלבי"ם (שם) מוסיף שהמזבח נקרא על שם תכליתו - להעיד על אמונתם באל האחד ושאינן הם מתכוונים להחליפו באל אחר.

ד. 'ה' שלום'

בספר שופטים מסופר כיצד נתן ה' את ישראל ביד המדיינים למשך שבע שנים, כעונש על חטאיהם. לאחר שחזרו ישראל בתשובה וזעקו לה', שלח ה' מלאך אל גדעון בן יואש לומר לו שעליו מוטל התפקיד להושיע את ישראל. גדעון דרש מהמלאך אותות המאמתים את דבריו ואת היותו מלאך, ולאחר שהמלאך הסכים לדברים והראה לגדעון אותות החורגים מדרך הטבע, הבין גדעון שמלאך אלוהים התגלה אליו פנים אל פנים. גדעון ירא שמא ימות כתוצאה מהמפגש עם המלאך, אך המלאך מודיעו שאל לו לדאוג כי "שלום לך, אל תירא, לא תמות". לאחר המפגש עם המלאך, וכתוצאה ממנו, בנה גדעון מזבח וקרא לו 'ה' שלום'. המפרשים מסבירים שהשם בא לבטא את ההשגחה האלוהית המביאה שלום, אך הם נחלקו האם משמעות השם היא משמעות פרטית, כלומר שה' בשלום עם גדעון ואינו מתכוון להורגו לאחר שהתגלה אליו

אמנם, גם במקרה זה אונקלוס מתרגם: "ובנא משה מדבחה ופלל עלוהי קדם יי דעבד ליה נסין", כלומר משה בנה מזבח והתפלל עליו לפני ה' שעשה לו נס.

אולם תרגום יונתן, בניגוד לדרך שפירש את המקרה שיעקב בנה מזבח וקרא לו 'אל אלוהי ישראל', תרגם כאן באופן שונה: "וַיִּבְנֶה מֹשֶׁה מִדְּבַחָה וַיִּקְרָא שְׁמִיהָ מִימְרָא דִּי דִין נִיסָא דִּילֵי דְנִיסָא דְעֵבֶר אֲתָרָא בְּגִינֵי הוּא", כלומר משה בנה מזבח וקרא למזבח 'ה' נסי' על שם הנס שעשה לו הקב"ה.

דברים אלו מעוררים תמיהה, שהרי במקרה הראשון, כאמור לעיל, תרגם יונתן כאונקלוס, שלא המזבח נקרא בשם, ומדוע כאן שינה מדבריו שם?

ייתכן לתרץ, שבמקרה זה לא חשש תרגום יונתן לתרגם לפי פשוטו של מקרא, כי ברור משם המזבח שאין כוונתו לומר שהמזבח הוא הקב"ה, אלא המזבח נקרא ה' נסי על שם הנס שהקב"ה עשה לישראל, וכשהמילה נס היא חלק משם המזבח - לא ניתן לטעות בכוונת העניין. מה שאין כן כשמזבח נקרא 'אל אלוהי ישראל' ללא המילה נס - שאז ניתן אולי להבין שהמזבח הוא אלוהים, ועל כן במקרה זה תרגם יונתן שלא לפי הפשט, מחשש להגשמה.

דעה נוספת בחז"ל, הנוקטת גם היא בדרך זו, שמשה קרא למזבח ה' נסי' מופיעה בדברי הפסיקתא רבתי (פסקא ד): "משה בנה מזבח ואליהו בנה מזבח, משה קרא שם ה' למזבח - ויקרא שמו ה' נסי" (שמות יז, טו).

גם הראשונים מפרשים כפי שפירשו במקרה של המזבח שבנה יעקב, וכפשוטו של מקרא. רש"י כתב (שם): "ויקרא שמו - של מזבת. ה' נסי - הקב"ה עשה לנו כאן נס גדול. לא שהמזבח קרוי ה', אלא המזכיר שמו של מזבח זוכר את הנס שעשה המקום, ה' הוא נס שלנו". נמצא שקריאת השם למזבח באה להזכיר לעם את הנס שעשה להם הקב"ה במקום זה; וכן פירשו הרשב"ם, ראב"ע, ועוד.

א. "עד"

בסוף ספר יהושע מסופר כיצד כמעט פרצה מלחמת אחים בין שבטי ישראל שהתגוררו בעבר הירדן המערבי לבין בני גד, ראובן

³ שבטי ישראל שבכוונת בני גד, ראובן וחצי שבט המנשה לסור מאחורי ה' ולמרוד בו.

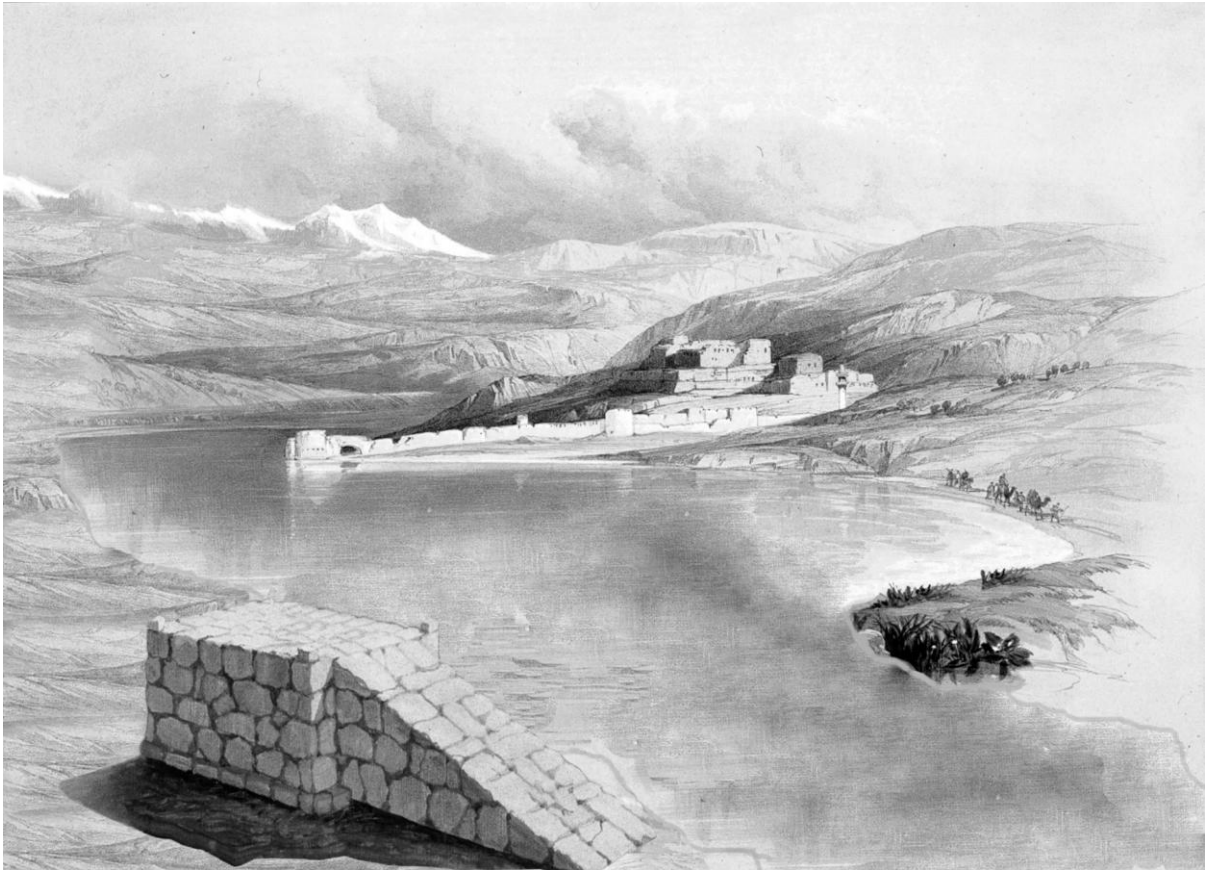
³ זאת לאור ההלכה האוסרת הקרבת קרבנות שלא במקום המקדש. וכיוון שבאותה שעה המקדש היה בשילה והיה נוהג דין איסור במות, ממילא חשבו

ה. סיכום

ראינו מספר מקרים בתנ"ך שבזמנים מיוחדים וכתוצאה מאירועים שונים, בנו גדולי האומה מזבח ונתנו לו שם המבטא את המאורע המיוחד שחוו - נס או השגחה אלוהית מיוחדת. בכך למדים אנו על מהותו של המזבח ועל הקשר המיוחד של הדורות הקודמים אליו.

(תרגום ומצודת דוד), או שהכוונה היא לאמירה יותר כללית, המתייחסת למהות ההשגחה מעתה ואילך כלפי כל ישראל, ולא רק כלפי גדעון (רש"י ומלבי"ם).

אמנם גם במקרה זה, יש מי שפירש שה' הוא זה שקרא למזבח 'שלום' (מלבי"ם), אך החידוש בדבריו הוא שזהו הפירוש לפי פשט המקרא, ואילו הפירוש לפיו המזבח נקרא 'ה' שלום' אינו הפשט.

בציור נראה המזבח שבנו בני גד ובני ראובן על שפת הירדן. מזבח זה לא נבנה כדי להקריב עליו קרבנות, שהרי זה שחטי חוץ, אלא כדי להזכיר לדורות הבאים את המשכן, ושמרכז השראת השכינה הוא בירושלים.